ستدفن بضعة منی بارض خراسان لا یزورها مومن الا اوجب الله عزوجل له الجنة و حرم جسده علی النار

زود باشد که پاره‌ای از تن من در خاک خراسان دفن شود. هیچ مؤمنی آن را زیارت نکند مگر آن که خداوند بهشت را بر او واجب و بدنش را بر آتش دوزخ حرام گرداند.

زیارت‌نامه

همه جان و جهانم زیارت شماست

حمزه واقعی| حکایتی است روز زیارتی مخصوصِ حضرت آفتاب. تغزلی است که در زمین شعر می‌شود و من شاعری هستم که کلمات را قدم می‌زنم و گاهی «گام»ها را، حرف می‌کنم، حرف‌ها را کنار هم در قالب کلمه می‌ریزم تا کلام شکل گیرد و بر حضرت شما به سخن می‌آیم.

اما امروز، اول، حرف به حرف عاشقانه‌ام را به «قدم» تبدیل می‌کنم تا در مسیری که دو قبله را توأمان پیش رویم قرار می‌دهد، به حضورتان برسم و در آستان شما قدم‌ها را حرف می‌کنم تا بخوانم.

همه وجود زیارت‌نامه می‌شوم و در دریایی از مردمان که به حضور آمده‌اند غوص می‌کنم، از خویش گم می‌شوم و در حضرت شما خویش را می‌یابم.

آقای من! من خود امروز نامه‌ام، کتابِ دردم، مجمع‌التحریرِ نیازم. مرا به رأفت و کَرَمت بخوان و باز بخوان که هر نگاه شما، هزار بار جانم می‌دهد و جوانم می‌کند.

همه ما را، چه آنانی که در روز مخصوص زیارتی شما - مولا - سعادت تنفس در حرم داشته‌ایم و چه آنانی که در حسرت حضور حرم به سعادت حضور حرم در قلب خویش رسیده‌اند، نگاه شما جوانی می‌دهد و در بهشت به قرار می‌آورد که بهشت را جز جوانان ساکنانی نیست؛ پس جوانمان کن ای مولای جوان، ای ادامه «سید شباب اهل الجنه».

می‌آیم قدم به قدم، در انبوه مردمی که آمده‌اند به زیارت و چقدر این ازدحام عاشقانه است. هر چه جمعیت فزونی می‌یابد، عشق افزون‌تر می‌شود و من از اهل نظری آموخته‌ام، نباید گوشه خلوت طلب کنم. نباید خودخواهانه فضا را خالی بخواهم برای خود بلکه باید در فراوانیِ زائران شما، چشم بگردانم که اولیای خدا در میان فراوانیِ اهل حرم می‌توانند بیشتر باشند. در میان این خیل عظیم است که چون به زیارت حجت خدا می‌آیند، در تماشای خورشید حضرتشان می‌توان سوسو زدن ستاره‌ها را حس کرد. فراوان‌اند آنانی که به خانه خورشید آمده و دریا را تجربه می‌کنند اما آقای من! هیچ کس را ندیدم که تشنه جامی از سقاخانه شما نباشد، پس من هم مثل همه جان می‌شوم از این جام تا جلا یابد جان و قطره می‌شوم باران آدم‌ها را که در حرم اقیانوس می‌شوند و همپای این عظمتِ مطلق، پشت پنجره فولاد - که لطیف‌تر از حریر، دست‌های «دخیل‌بندان» را نوازش می‌کند - در زلال صدای مردمانی جاری می‌شوم که به التجا آمده‌اند و عاشقانه می‌خوانند و صدایشان حس ملکوتی زیارت را در جان‌ها می‌بارد. من شکوه این جاری را از چشم و لب مردمان می‌بینم در طلوع اشک‌ها و شق‌القمر لب‌ها. الله‌اکبر از این همه شکوه، از شکوهی که مدام در افزایش است. از زیارت‌هایی که تازه می‌شود و جان‌ها را تازه می‌کند...

ذکر مصیبت

حاج آقا مجتبی تهرانی

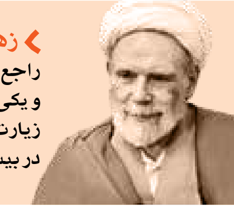

زهری که به امام رضا(ع) مهلت نداد

راجع به شهادت امام هشتم(ع) دو نقل وجود دارد: یکی آخر صفر و یکی بیست و سوم ذی‌القعده است. حتی سید بن طاووس(ره) زیارت مخصوص حضرت را که از نزدیک و دور خوانده می‌شود در بیست و سوم ذی‌القعده می‌داند؛ لذا به دوستان توصیه می‌کنم روز جمعه از همین جا حضرت را زیارت کنند.

در سند معتبری نقل می‌کنند که امام هشتم(ع) را مختصر تبی عارض شد. خبر به مأمون لعنت‌الله علیه رسید. به ابن‌بشیر لعنت الله علیه می‌گوید: زهر خاصی را زیر ناخن‌هایش تعبیه کند. خود مأمون لعنت‌الله علیه به عیادت امام هشتم(ع) آمد. دستور داد انار آوردند و به همان کسی که دستانش به زهر آلوده بود گفت انارها را آماده کند. سپس انار را نزد حضرت گذاشت و گفت: بخور. حضرت امتناع کردند. مأمون لعنت‌الله علیه چند بار اصرار کرد و در نهایت، جنبهٔ تهدید پیدا کرد. حضرت به اجبار و به اصرار او چند قاشق تناول کردند. مأمون لعنت‌الله علیه بلافاصله حرکت کرد و رفت. چون آن خبیث می‌دانست که چه کرده است. این حادثه در بعد از ظهر اتفاق افتاد، چون در روایت می‌نویسد: حضرت نماز عصر را هنوز نخوانده بودند. زهر آن چنان اثر گذاشت که حضرت حدود ۵۰ بار از جایش حرکت کرد. در بین ائمه(ع) بسیاری مسموم شدند، اما چند روز طول می‌کشید تا زهر اثر کند. این زهر به امام هشتم(ع) چند ساعت بیشتر مهلت نداد. امام هشتم(ع) به اباصلت فرمود درهای خانه را ببندد و کسی را راه ندهد. حضرت در حجره مخصوص خودشان وارد بستر شدند. اباصلت می‌گوید: حتی در آن حجره را هم بستم و در میان صحن حیاط ایستاده بودم با حالت غم و اندوهی که مرا احاطه کرده بود؛ خدایا! چه می‌شود؟! یک وقت دیدم آقازاده‌ای وارد حیاط شد، با تعجب نگاهی به او انداختم. دیدم چهره‌اش درخشان و شبیه‌ترین مردم به امام هشتم(ع) است. عرض کردم: من درها را بسته بودم. شما که هستید و از کجا آمدید؟! در جواب به من فرمود: آن خدایی که مرا به یک لحظه از مدینه به طوس آورد، قدرت دارد که مرا از در بسته وارد کند. منم حجت خدا بر تو؛ منم فرزند علی بن موسی الرضا(ع). سپس به سوی حجره حرکت کرد. در حجره باز شد و وقتی چشم امام هشتم(ع) به او افتاد، از جا حرکت کرد. این آقازاده را در آغوش گرفت، پسر را می‌بوسد و می‌بوید.

منبع روایت: عیون اخبارالرضا(ع)، ج۲، ص۲۴۳

دیدگاه

معاون پژوهش و آموزش پژوهشکده علوم و معارف حدیث:

پرداختن به توحید مهم‌ترین ویژگی زیارت جامعه کبیره است

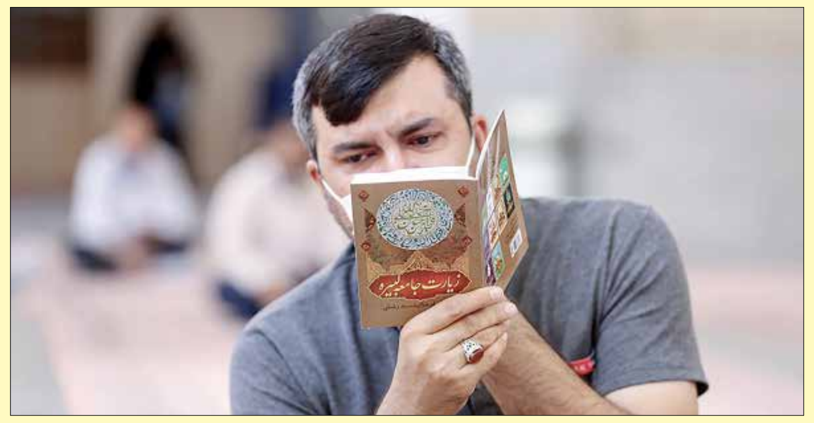

مهدیه قمری| روز زیارتی امام هشتم(ع) که فرا می‌رسد، در مراسم این روز همیشه قرائت زیارت جامعه کبیره یکی از ارکان اصلی است، آیا تا به حال با خود اندیشیده‌اید که چرا زیارت‌نامه در روزهای زیارتی بیشتر مورد توجه است؟ این زیارت‌نامه از چه ویژگی‌هایی برخوردار است که با قرائت و توجه به فرازهای آن، دل عاشقان ائمه اطهار(ع) به تاب می‌افتد و اشک بر چشمانشان حلقه می‌زند؟ در این زیارت‌نامه به کدام یک از ویژگی‌های ائمه اطهار(ع) اشاره شده است؟ برای کسب پاسخ‌های این پرسش‌ها و اطلاع از جزئیات بیشتر ویژگی‌های زیارت جامعه کبیره به سراغ حجت‌الاسلام احمد غلامعلی، عضو هیئت علمی دانشگاه قرآن و حدیث و معاون پژوهش و آموزش پژوهشکده علوم و معارف حدیث رفته‌ایم که در ادامه مشروح آن آمده است.

■ چرا در همه روزهای زیارتی، زیارت جامعه کبیره قرائت می‌شود؟

در ابتدا باید به این نکته اشاره کنم که اگر در فطرت انسان زیارت را ریشه‌یابی کنیم، متوجه می‌شویم که زیارت، دیداری محسوب می‌شود که همراه با مهر، علاقه و دوست داشتن است، این دیدار در میان خانواده‌ها نیز در قالب رفتن به قبور فامیل صورت می‌گیرد، بنابراین زیارت یک میل فطری بوده و کم و بیش در میان اقوام مختلف جهان مرسوم است، در این راستا اسلام نیز به این میل فطری توجه ویژه‌ای کرده و برای مسلمانان متونی با عنوان زیارت‌نامه قرار داده است.

از سوی دیگر، زیارت‌نامه‌ها انواعی دارند، برخی از زیارت‌نامه‌ها حتماً باید در زمان و مکان خاصی قرائت شوند، برخی نیز مانند زیارت جامعه کبیره در همه مکان‌ها و زمان‌ها قابلیت قرائت دارند.

یکی از ویژگی‌های زیارت جامعه این است که هر امامی را در هر زمانی می‌توان با آن زیارت کرد، بنابراین اگر مشتاقان ائمه(ع) در خانه خویش هم نشسته باشند و بخواهند به طور مثال امام رضا(ع)، امام حسین(ع) و سایر معصومین(ع) را زیارت کنند، زیارت جامعه کبیره بهترین وسیله برقراری ارتباط به شمار می‌رود، زیرا با این زیارت، دیگر نیازی به رفتن حرم اهل بیت(ع) نیست، یکی از بهترین کارها این است که حداقل متدین‌ها و عموم علاقه‌مندان به ائمه اطهار(ع) روزهای ولادت و شهادت اهل بیت(ع) با قرائت زیارت جامعه کبیره از محل سکونتشان، دل خویش را رهسپار آن حرم کنند.

■ مهم‌ترین ویژگی این زیارت‌نامه چیست؟

پرداختن به توحید، مهم‌ترین ویژگی زیارت جامعه کبیره است، پس از آن به ویژگی‌های اهل بیت(ع) می‌پردازد، یکی از این ویژگی‌ها شیوه تبلیغ دین توسط اهل بیت(ع) است، آن‌ها مردم را به سوی خدا و برای خدا هدایت می‌کردند، همچنین خودشان نیز ایمان و اعتقاد راسخی به این مسیر داشتند، اهل بیت(ع) برای هر کدام از بخش‌های تبلیغ دین، حجت و برهان داشتند، آن‌ها در تبلیغ دین هر چه داشتند، برای خدا بود.

اهل بیت(ع) که از همه آلودگی‌ها پاک هستند، یک لحظه از یاد خداوند غافل نمی‌شوند و سراسر زندگی آن‌ها مملو از یاد خداوند است، «صِرْتُمْ فِي ذَلِكَ مِنْهُ إِلَى الرِّضَا وَ سَلَّمْتُمْ لَهُ الْقَضَاءَ» یعنی عملاً ستایشگری خداوند را از سوی ائمه(ع) بیان می‌کند تا به مقام رضا برسد.

نکته قابل توجه در این بخش این است که ائمه اطهار(ع) در عرصه جهاد تبیین فعالیت داشته و فرایض دین را میان مردم تبیین می‌کردند، خود را یاران واقعی پروردگار می‌دانستند، آن‌ها فرهنگ عمومی جامعه را بر اساس سنت‌های الهی اصلاح می‌کردند، وقتی احکام الهی را به مردم شرح می‌دادند، در واقع کلید دین‌داری را به آن‌ها اهدا می‌کردند.

■ با زیارت جامعه کبیره، با کدام بخش از ابعاد معرفتی اهل بیت(ع) بیشتر آشنا می‌شویم؟

ائمه اطهار(ع) در حوزه ابعاد معرفتی، هم بحث آفریده‌های الهی و هم شناخت خدا را مطرح می‌کردند و با توجه به اینکه معجزات الهی در اختیارشان بود، از آن برای دو مقوله مهمی که اشاره شد، بهره می‌بردند.

اگر در شناخت خدا چند نظریه وجود داشته است، اهل بیت(ع) از نظریه‌ای که حسن ختام در این نظریه‌ها بود برای تبلیغ دین استفاده می‌کردند، آن‌ها مورد تأیید پیامبران الهی بودند، هم دنیا و هم آخرت را به مردم خوب معرفی می‌کردند.

نکته بعدی که در این مسیر معرفتی برای ما بدست می‌آید، این است که توانایی‌های اهل بیت(ع) در گره‌گشایی است، امامان معصوم(ع) هم در دنیا و هم در آخرت از ما گره گشایی می‌کنند و در آنجایی که بیشترین نیاز را داریم «إِيَابُ الْخَلْقِ إِلَيْكُمْ وَ حِسَابُهُمْ عَلَيْكُمْ وَ فَصْلُ الْخِطَابِ عِنْدَكُمْ»، پس اگر ما عملاً نور، فصل الخطاب و آرامش در قیامت را می‌خواهیم، باید به وظایف مطرح شده در زیارت جامعه کبیره درست عمل کنیم، ائمه اطهار(ع) نیز در حل مسائل، گره‌گشا خواهند بود.

■ انسان‌ها با درک فرازها و لایه‌های عمیق معنایی زیارت جامعه کبیره به چه دستاوردهایی می‌رسند؟

هر کسی که بخواهد موحد واقعی باشد از راه توجه به فرازهای اهل بیت(ع) می‌تواند به این خواسته برسد، هر انسانی که یگانگی خدا را درک کند، گویی به نردبانی رسیده که می‌تواند به پروردگار برسد.

اگر درست تبیین شود هم برای دنیا و هم آخرت ما نتیجه دارد، اهل بیت(ع) در مقابل خدا جهاد کردند و خدا به آن‌ها با توجه به تلاششان عنایت ویژه‌ای کرده است، انسان نیز اگر برای رسیدن به خدا تلاش کند پروردگار به اندازه تلاش او، از وی حمایت می‌کند.

قلوب ما زنگ زده و لازم است حالت «ان حدیثنا یحیی القلوب» را به خود بگیرد، زیرا یاد و حدیث اهل بیت(ع) دل را زنده می‌کند و وقتی هم که دل زنده شد معارف الهی را کسب خواهد کرد.

ظرف وجودمان نباید آلوده باشد، هر چه انسان کمتر گناه کند، میزان درک معرفت او و بیشتر خواهد شد، آن وجودی که خیلی دنیازده شود، هر چند هم دعاهای مختلفی را بخواند باز هم لذت واقعی مناجات با خداوند را نخواهد چشید.

فرهنگ و زیارت

نماز زیارت

مستحب است پس از انجام زیارت امام، دو رکعت نماز خوانده شود و ثواب آن به آن امام یا پیشوای مورد زیارت هدیه شود. مثل نماز پس از زیارت عاشورا یا زیارت حضرت علی(ع) و زیارت حضرت رضا(ع) که در روایت‌ها آمده است و سبب قبولی زیارت و استجابت دعای زائر است. کیفیت آن مثل نماز صبح است.

در گفت‌وگو با حجت‌الاسلام دکتر محمدجواد یاوری سرتختی عضو هیئت علمی دانشگاه باقرالعلوم(ع) مطرح شد

زیارت، عامل حیات و هویت شیعه

محسن فاطمی‌نژاد| بنا بر آنچه سید بن طاووس در کتاب الإقبال بالأعمال الحسنه آورده، بیست و سوم ذی‌القعده روز زیارت مخصوص امام رضا(ع) است. وی می‌نویسد: در بعضی از کتاب‌های دانشمندان غیرعرب دیده‌ام که زیارت امام رضا(ع) در روز ۲۳ ذی‌القعده، از نزدیک یا دور، به وسیله یکی از زیارات معروف یا آنچه شبیه زیارت است، مستحب است.

زیارتی که درباره اهمیت آن، روایت‌های فراوانی از ائمه معصومین(ع) نقل شده است، چنان که شیخ طوسی از خود حضرت رضا(ع) نقل می‌کند که فرمود: «در خراسان بقعه‌ای است و زمانی خواهد آمد که آن بقعه همواره محل رفت و آمد و مطاف فرشتگان می‌شود تا روز قیامت که در صور دمیده می‌شود و قیامت فرا می‌رسد». پرسیدند: ای پسر رسول خدا! این بقعه کدام بقعه است؟ فرمود: «این بقعه در سرزمین طوس است، به خدا سوگند! آن زمین باغی از باغ‌های بهشت است. هر که مرا در این بقعه زیارت کند مانند کسی است که رسول خدا را زیارت کرده است و برای او پاداش هزار حج مقبول و هزار عمره مقبول نوشته خواهد شد و من و پدرانم روز قیامت شفاعت‌کننده او خواهیم بود».

به مناسبت فرارسیدن ۲۳ ذی‌القعده با حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر محمدجواد یاوری سرتختی، عضو هیئت علمی دانشگاه باقرالعلوم(ع) و پژوهشگر تاریخ تشیع در خصوص دلایل تأکید اهل بیت(ع) بر مسئله زیارت و کارکردهای این دستورات، گفت‌وگو کرده‌ایم که در ادامه می‌خوانید.

علیرضا صفرزاده_قدس

گزیده

در چنین موقعیتی یکی از نقش‌هایی که اهل بیت(ع) ایفا می‌کنند، این است که این جامعه‌ای را که به سنت نبوی پایبند است حفظ کرده و نمادهایی برای آن قرار بدهند که مردم با توجه به آن‌ها بتوانند هویت خودشان را حفظ و بازیابی کنند. بر همین اساس یکی از نمادهایی که برای حفظ سیره و سنت نبوی توسط اهل بیت(ع) تأکید زیادی روی آن شده، زیارت است.

■ جناب یاوری! فارغ از بحث‌های تاریخی در خصوص استنادات استحباب زیارت حضرت رضا(ع) در روز ۲۳ ذی‌القعده، دلیل تأکید اهل بیت(ع) بر مقوله زیارت در فرهنگ شیعی و اسلامی چیست؟

به نظرم برای پاسخ به این پرسش باید نسبت مقوله زیارت را با اهتمامی که اهل بیت(ع) در راستای حفظ و احیای سنت نبوی داشته‌اند، بررسی کنیم. اهل بیت(ع) در دوران حیاتشان شاهد بودند که سنت و سیره نبوی دچار تغییر و بدعت‌گذاری شده و حاکمان نیز با فاصله گرفتن از این سنت و سیره درصدد ترویج مکاتب و مذاهب دیگر هستند. در چنین موقعیتی یکی از نقش‌هایی که اهل بیت(ع) ایفا می‌کنند، این است که این جامعه‌ای را که به سنت نبوی پایبند است حفظ کرده و نمادهایی برای آن قرار بدهند که مردم با توجه به آن بتوانند هویت خودشان را حفظ و بازیابی کنند.

بر همین اساس یکی از نمادهایی که برای حفظ سیره و سنت نبوی توسط اهل بیت(ع) تأکید زیادی روی آن شده، زیارت است. برای نمونه زیارت قبور اهل بیت(ع) به خصوص امام حسین(ع) به عنوان یک نماد برجسته و یک نماد فرهنگی و اجتماعی و حتی سیاسی برای شیعه و کسانی که پیرو حقیقی سنت نبوی بودند، ترویج شد و اهتمام به انجام آن مدام مورد تأکید قرار گرفت. به همین خاطر است که می‌بینیم زیارت سیدالشهدا(ع) و دیگر ائمه(ع) و حتی خود پیغمبر اسلام(ص) نه فقط توسط خود معصومان(ع) بلکه توسط مردم به عنوان یک نماد مورد توجه قرار گرفته است.

■ آن سوی معنای هویت‌بخشی، برجسته شدن وجوه تمایز است. نظر شما در این خصوص چیست؟

امام حسن عسکری(ع) زیارت قبر سیدالشهدا(ع) را به عنوان یکی از نمادهای شیعه و نشانه‌های مؤمن معرفی می‌کند. دلیلش چیست؟ این زیارت موجب می‌شود یک وجه تمایزی بین شیعه به عنوان کسی که پیگیر سیره و سنت نبوی است و رفتارهایش با دیگران ایجاد شود. در واقع مقوله زیارت می‌خواهد که مردم به واسطه زیارت به هویت بنیادینشان توجه کرده و آن را تکریم کنند.

تأکیدی که بر زیارت قبر امام رضا(ع) توسط ائمه(ع) و به خصوص ابناءالرضا(ع) هم وجود دارد و حتی زیارت اهل بیت(ع) در صورت مطلقش همین است. سفارشی که امام جواد(ع)، امام هادی(ع) و امام حسن عسکری(ع) دارند که مردم در واقع ارتباطشان را با امام قطع نکنند به همین دلیل است که مردم سراغ آن شخصی بروند که احیاگر سنت و سیره نبوی و وصی همان پیامبر(ص) است و در واقع این شخصیت را مورد بازخوانی قرار دهند.

مضاف بر این‌ها نباید از دیگر کارکردهای ارتباطی زیارت هم غافل شد. مسئله زیارت ارتباطات جمعی را موجب می‌شود یعنی افراد حول شخصیتی که ما او را به عنوان امام و تعیین شده از طرف خداوند می‌شناسیم جمع می‌شوند و به عبادت و امثالهم مشغول می‌شوند. حتی به واسطه این اجتماع و حضور در نزد چنین شخصیتی می‌توان اختلافات، کدورت‌ها و نزاع‌هایی که میان این جامعه به وجود آمده است را سامان بخشید و آن‌ها را حل و فصل کرد.

■ در وجه فردی و اجتماعی چه کارکردهای دیگری را برای زیارت می‌توان متصور بود؟

بالطبع مسئله تقویت بنیه‌های معنوی نیز ملازم با زیارت است. زیارت، دل‌ها را به همدیگر گره می‌زند. در واقع زیارتگاه و مضجع امام معصوم(ع) همچون پایگاهی است که به صورت مداوم در حال تأثیر گذاشتن بر زندگی مردم است. اساساً زیارتگاه‌ها منشأ تحولات هستند. شما در نظر بگیرید با به خاک سپرده شدن حضرت رضا(ع) در این مکان چه تغییراتی برای زندگی اهالی این منطقه و این کشور و حتی فراتر از آن اتفاق افتاده است. علمای بزرگی را می‌بینیم همچون شیخ صدوق که در همین مکان کرسی درس و بحث برقرار کرده‌اند و مردم می‌آمده‌اند و احادیث و سبک زندگی و فقه و اعتقاداتشان را از آن‌ها یاد می‌گرفته‌اند. این‌ها همه از دستاوردهای این پایگاه معنوی، اجتماعی و سیاسی است.

از دستاوردهای دیگر این است که پیرامون آن امام معصوم(ع) همان طور که اشاره شد اجتماع جامعه مؤمنین شکل می‌گیرد، وضعیت اقتصادیشان و بازار و معیشتشان در کنار آن سامان می‌گیرد. همه این دستاوردها را که کنار همدیگر قرار می‌دهید متوجه می‌شوید زیارت معرف یک هویت متمایزکننده برای زائران است. کسی که به زیارت امام معصوم(ع) می‌رود خودش و هویت فرهنگی و اعتقادی‌اش را با دیگران تمایز می‌دهد. این‌ها تأثیراتی است که برای زیارت به خصوص زیارت حضوری متصور است، حتی اگر زیارت از راه دور باشد، باز هویت فرد را متمایز از دیگری می‌کند؛ چرا که ما با زیارت به مثابه یک نماد سروکار داریم.

یکی از شیعیان دوران امام حسن عسکری(ع) وقتی که وارد مشهد می‌شود، آنجا سفارشاتی که دارند مثلاً بحث زیارت قبر امام علی بن موسی الرضا(ع) است. طرف از جزیره العرب برای زیارت قبر امام رضا(ع) می‌آید. همین طور می‌بینیم که شیعیان مختلفی از مناطق متفاوت برای دیدن و زیارت امام چه در دوران حیات ایشان و چه پس از آن به مشهدالرضا می‌آیند. این‌ها نشان‌دهنده این است که افراد می‌خواهند در قالب زیارت رابطه خودشان را با مقام امامت حفظ کنند. به همین مقوله اگر دقیق نگاه کنیم متوجه می‌شویم که باز بخش متمایزکننده خودش را نشان می‌دهد. افراد می‌آمده‌اند، عبادت می‌کردند، راز و نیاز می‌کردند و مسائلشان را از علما سؤال می‌کردند و همین در طول تاریخ سبب ماندگاری حیات و هویت شیعه می‌شود.

این فرایند به حدی جلو می‌رود که حتی ما شاهدیم در دوره‌های مختلف نیز زمانی که حاکمان روی کار می‌آمدند، باید نسبت به این جایگاه و پایگاه ادب می‌کردند حالا یا توجهی به ساخت و ساز و سامان دادن امورات آن کرده یا اینکه خودشان به زیارت آنجا مشرف شوند. کسی قادر نبوده در مقابل این فرهنگ بایستد یا آن را تعطیل کند. اگر مواجهه منفی نیز می‌خواستند بکنند با برخورد مردم مواجه می‌شدند و ناخودآگاه سبب تقویت آن در بین مردم می‌شدند.

■ نکته پایانی اگر هست بفرمایید.

نکته مهم این است که فرهنگ زیارت و عرض ارادت به محضر امام رضا(ع) تاکنون استمرار داشته است و افراد سعی کرده‌اند به شکلی و به خصوص در قالب زیارت به مثابه یک نماد، خود و زندگیشان را به این فرهنگ گره بزنند. به همین جهت است که شاهدیم این فرهنگ در جامعه ایرانی چه بین شیعیان و چه اهل سنت روز به روز پررنگ‌تر شده و حتی از مناطق مختلف اهل سنت هر ساله برای عرض ارادت به ساحت کسی که او را به عنوان فرزند پیامبر و عالم اهل بیت(ع) می‌شناسند، بیایند و دخیل این آستان شوند. این خودش نشان‌دهنده این است که این پایگاه معنوی، سیاسی، اجتماعی و عبادی آورده‌ای دارد که جامعه احساس می‌کند هر وقت سراغ این پایگاه برود می‌تواند با آورده‌های آن نیازهایش را تأمین کرده و احساس آرامش کند.

نیم نگاه

هم‌رتبه با زیارت رسول خدا ﷺ بالاتر از حج

در میان ائمه اطهار(ع)، مرقد مطهر امام رضا(ع) و زیارت آن بزرگوار از امتیازات خاص و ویژگی‌های بی‌نظیری برخوردار است. به مناسبت روز زیارتی حضرت نیم‌نگاهی به ویژگی‌های اختصاصی این زیارت از لسان اهل بیت(ع) داشته‌ایم که فضیلت این زیارت را در تنظیر به زیارت رسول گرامی اسلام و حتی بالاتر از حج عنوان کرده‌اند:

امام موسی بن جعفر(ع) می‌فرماید: «همانا فرزندم علی مظلومانه با زهر کشته می‌شود و در کنار هارون در طوس دفن می‌شود، هر که او را زیارت کند مانند کسی است که رسول خدا(ص) را زیارت کرده باشد». (عیون اخبارالرضا (علیه السلام)، ج ۲، ص ۲۶۰)

از هروی روایت شده است که گفت: از حضرت امام رضا(ع) شنیدم که فرمودند: «به خدا قسم هیچ یک از ما نیست، جز اینکه کشته و شهید شود». عرض کردند: یابن رسول‌الله، شما را چه کسی خواهد کشت؟ فرمودند: «بدترین خلق خدا در زمان من، مرا به وسیله زهر می‌کشد، سپس مرا در مکانی دورافتاده و سرزمین غربت دفن می‌کند، بدان هر که مرا در غربتم زیارت کند، خداوند عزوجل اجر ۱۰۰هزار شهید، ۱۰۰هزار صدیق، ۱۰۰هزار حج‌کننده و عمره‌کننده و ۱۰۰هزار مجاهد را برای او می‌نویسد ...(عیون اخبارالرضا (علیه السلام)، ج ۲، ص ۲۵۶)

جناب شیخ طوسی از حضرت رضا(ع) نقل کرده است: «در خراسان بقعه‌ای است و زمانی خواهد آمد که آن بقعه همواره محل رفت و آمد و مطاف فرشتگان می‌شود تا روز قیامت که در صور دمیده می‌شود و قیامت فرا می‌رسد».

پرسیدند: ای پسر رسول خدا! این بقعه کدام بقعه است؟ فرمود: «این بقعه در سرزمین طوس است، به خدا سوگند! آن زمین باغی از باغ‌های بهشت است. هر که مرا در این بقعه زیارت کند مانند کسی است که رسول خدا را زیارت کرده است و برای او پاداش هزار حج مقبول و هزار عمره مقبول نوشته خواهد شد و من و پدرانم روز قیامت شفاعت‌کننده او خواهیم بود». (بحارالانوار، ج۱۰۱، ص۳۶۷)

در روایتی دیگر بزنطی می‌گوید: نامه حضرت رضا(ع) را خواندم، در آن نامه چنین آمده بود: «به شیعیان من بگو زیارت من به اندازه هزار حج پاداش دارد».

بزنطی می‌گوید از امام جواد(ع) از روی تعجب پرسیدم: به اندازه هزار حج؟ آن حضرت فرمود: «آری، به خدا سوگند کسی که او را زیارت کند در حالی که حق او را می‌شناسد، به اندازه هزار، هزار حج (یک میلیون حج) پاداش دارد». (من لایحضره الفقیه، ج۲، ص۳۴۹)

بر پایه روایتی دیگر امام موسی بن جعفر(ع) فرمود: «کسی که قبر فرزندم علی(ع) را زیارت کند، پاداش او ۷۰حج نیکو و مقبول خواهد بود».

مازنی می‌گوید: از سر تعجب پرسیدم: ۷۰حج؟ فرمود: «۷۰هزار حج». عرض کردم: زیارت او به اندازه ۷۰هزار حج پاداش دارد؟ فرمود: آری! بسیاری از حج‌ها پذیرفته نمی‌شوند. هر کس فرزندم علی را زیارت کند و یک شب نزد ایشان بماند، به کسی می‌ماند که خدا را در عرش زیارت کرده است». (کافی، ج۴، ص۵۸۵)

عکس‌نوشته

تکیه بر شانه‌های غریب‌نواز

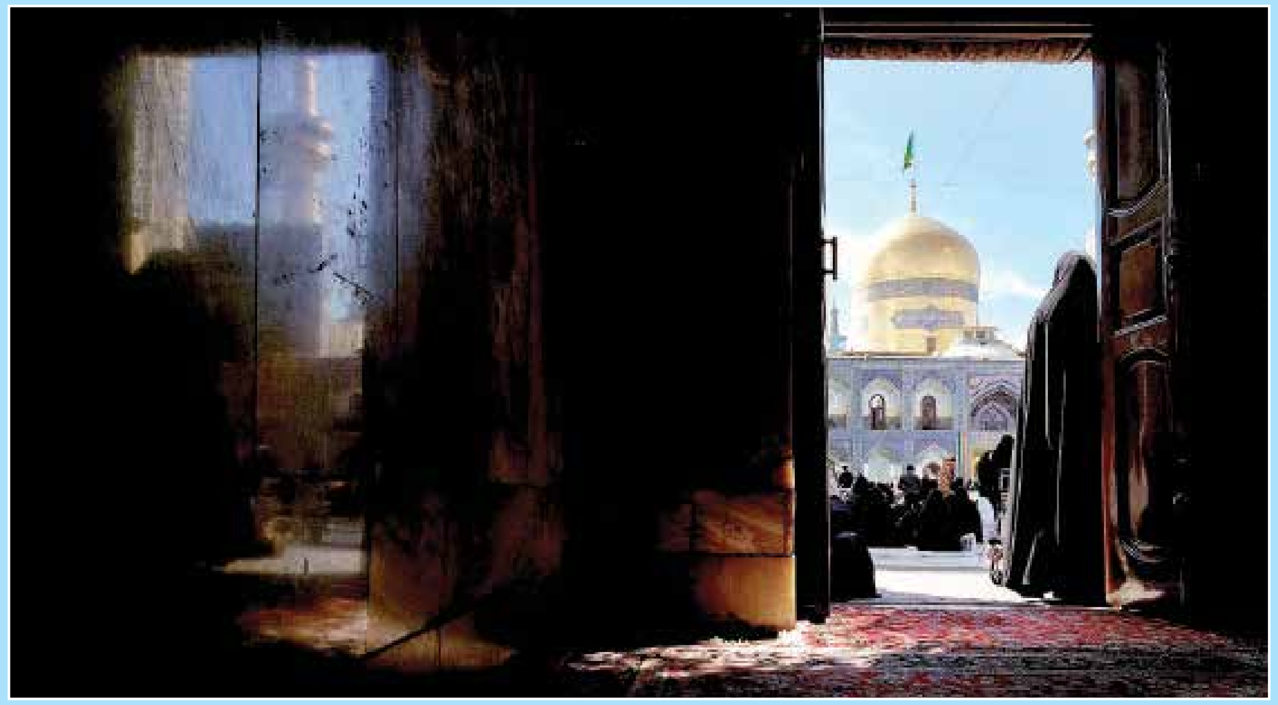

عکس: سارا یوسفی

فاطمه یوسفی| غم چشم دوخته بود به مردمک چشمانم، آن قدر که گویی توان رهایی از نگاهش را نداشتم. غربت و تنهایی، دستانم را سخت بین دستان خود گرفتار کرده بود آن قدر محکم که گمان می‌کردم بند انگشتانم، آزادی از دستان غربت را نخواهد دید.

دلتنگی حلقه انداخته بود بر سرتاسر وجودم آن قدر طولانی که گمان می‌بردم شب دلتنگی را پایانی نیست به طلوع وصال، اما سایه مهرت که افتاد بر من و هوای حرمت را گره زدم به نفس‌هایم، اندوه در چشمانم ناپدید شد و غربت، دستانم را رها کرد و حلقه دلتنگی جای خودش را به حلقه مهرت داد که مرا با آن سخت در آغوش گرفته بودی، آن زمان که بعد سال‌ها دلتنگی، روی شانه‌های غریب‌نوازت از شوق دیدارت باریدم.

یادداشت

تأملی در ضرورت جایگزین کردن مناظرات علمی به جای منازعات

روش‌های احیای مناظرات رضوی

بهمن دهستانی| بیانات اخیر تولیت معزز آستان قدس رضوی درباره اهمیت و ضرورت جایگزین کردن مناظرات علمی به جای منازعات در دومین همایش بین‌المللی امام رضا(ع) و گفت‌وگوی ادیان، مورد توجه صاحبنظران و محافل فکری و رسانه‌ها قرار گرفت.

ایشان ظهور وهابیت و داعش را نتیجه بی‌توجهی به سیره ائمه اطهار(ع) در مناظرات علمی دانست و تصریح کرد: «اگر مناظرات فکری نباشد جای آن را منازعات خطرناکی خواهد گرفت که اصل دین، معنویت و خداپرستی را از بین می‌برد؛ حضرات معصومین(ع) با مناظرات خود به ما تحمل‌پذیری، سعه‌صدر، دفاع از دین و فضیلت‌های انسانی را آموختند. هر کجا که ما باب گفت‌وگو و مناظرات علمی و تضارب آرا و افکار را مسدود کردیم، سلاح و اسلحه به میدان آمد». حجت‌الاسلام والمسلمین مروی درباره ضرورت احیای مناظرات رضوی بیان کرد: «اگر سیره ائمه اطهار(ع) را در مناظرات و گفت‌وگوها ادامه می‌دادیم، وهابیت و داعش به وجود نمی‌آمد؛ داعش در بستر آلوده و مزبله منازعات و اختلاف تعصبی و فارغ از گفت‌وگوهای انسانی و علمی به وجود می‌آید و دشمن تلاش می‌کند این مناظرات تبدیل به منازعات و جنگ مسلحانه شود، یا حداقل بین مسلمانان گفت‌وگو صورت نگیرد و کینه و دعوا و تعصبات حاکم باشد».

تحولات منطقه و جهان اسلام به خصوص در یک دهه گذشته بیش از هر زمان دیگری ضرورت بازگشت به آموزه‌های انسانی و جهانشمول رضوی که همان تعالیم اسلام ناب قرآنی و نبوی است را آشکار کرده است.

رشد چشمگیر جریان‌های تکفیری و یورش به شهرها و جوامع اسلامی و کشتار هولناک مسلمانان از همه مذاهب و اسارت و آواره کردن پیروان دیگر ادیان، از بزرگ‌ترین آسیب‌ها به چهره نورانی اسلام در سالیان گذشته بوده که رفتارهای گروه خون‌ریز داعش برجسته‌ترین نمونه از آنهاست. این در حالی است که همزمان اختلاف‌های شیعه و سنی نیز به دلیل فقدان گفت‌وگو و مناظره و تفاهم و دیدار میان نخبگان و فعالان مذاهب تداوم یافته و در برخی حوزه‌ها تشدید شده است.

اما با وجود تمامی این چالش‌ها، سیره و سخن و حرم‌های نورانی اهل بیت(ع) راه‌های تازه‌ای را برای برون‌رفت از شرایط بحرانی، پیش روی جوامع اسلامی قرار می‌دهد. در بخشی از زیارت جامعه کبیره، منزلت ائمه اطهار «شُهَداءَ عَلى خَلْقِهِ وَ أعْلاماً لِعِبادِهِ وَ مَناراً فی بِلادِهِ وَ أدِلّاءَ علی صِراطِهِ» توصیف شده است؛ بدین معنا که آنان گواهان و نمونه‌هایی برای آفریدگان خدا، شخصیت‌های برجسته و بی‌همتا برای بندگانش، مشعل‌هایی افراشته و بلند در سرزمین‌هایش و راهنمایانی بر راه صحیح خروج از گرفتاری‌ها هستند.

در کتاب شریف عیون اخبارالرضا که از منابع ارزشمند معارف رضوی است به نقل از امام رضا(ع) آمده است که آن حضرت به نقل از پدران خود از امیرمؤمنان(ع) می‌فرمایند: «مسلمانان به رسول خدا(ص) گفتند: ای رسول خدا! اگر کسانی را که در حوزه قدرت تو هستند برای پذیرش اسلام مجبور کنی، نفرات ما زیاد می‌گردد و در برابر دشمنان نیرومند می‌شویم، رسول خدا(ص) در پاسخ آنان فرمود: من هیچ گاه با انجام دادن کاری که درباره آن دستوری نرسیده و بدعت است به دیدار خدای بزرگ نخواهم رفت. من از زورگویان نیستم. خدای متعال پس از این جریان آیه ۹۹ سوره یونس را فروفرستاد که می‌فرماید: اگر خدا می‌خواست، همه مردم روی زمین به دین می‌گراییدند». در ادامه این حدیث آمده امام رضا(ع) از رسول خدا(ص) نقل می‌کنند که آن حضرت سخن پروردگار را این گونه بیان کرد که «اگر من با مردم با روش اجبار رفتار کنم نه سزاوار پاداشند و نه شایسته ستایش لیکن من می‌خواهم که با آزادی و اختیار به دین بگروند و مجبور نباشند تا شایسته قرب و اکرام من گردند». این حدیث شریف که در جلد یک، صفحه ۱۳۵ از کتاب نفیس عیون اخبارالرضا آمده است، بنیان روشنی برای تعامل انسان و جامعه مسلمان با پیروان دیگر مکاتب به دست می‌دهد که می‌تواند مبنای برافراشتن روابط تازه‌ای بین ادیان و مذاهب در جهان امروز باشد و آرامش و عقلانیت و هدایت را به جوامع بازگرداند.

بررسی مناظرات رضوی نشان می‌دهد امام رضا(ع) اصول، قواعد و فرامینی را برای احیای یک گفت‌وگوی منطقی معطوف به فطرت و عقلانیت بیان می‌دارند تا به دلیل اتکا بر وحی و علم امام معصوم(ع) در همه اعصار بتواند به عنوان منبع مورد استفاده قرار گیرد.

در جریان یکی از مناظرات امام رضا(ع) تأکید می‌کنند: «ای حاضران! اگر در میان شما کسی هست که اسلام را باور ندارد و می‌خواهد در این باره سؤال کند، بدون هیچ ملاحظه ای بپرسد» (عیون اخبارالرضا، ج۱، ص۱۶۸). این عبارت کوتاه و گویا آشکار می‌سازد که در گفت‌وگوهای علمی و مناظره‌های دینی و مکتبی باید به طرف مقابل این آزادی را داد که هر چه را می‌اندیشد راحت و بدون کمترین دغدغه بر زبان آورد و از هر گونه اتهام و نسبت‌های ناروا در امان باشد. از این رو می‌توان آزادی و آزاداندیشی را یکی از اصول و پیش‌نیازهای احیای مناظرات رضوی دانست.

در آموزه و اصل دیگری امام رضا(ع) به عمران صابی در یکی از مناظرات خود می‌فرمایند: «ای عمران؛ سؤال کن و با انصاف باش و از ستم کردن و خروج از عدالت در مقام بحث بپرهیز ... (عیون اخبارالرضا، ج۱، ص۱۶۷)». رعایت عدل و انصاف اصلی است که تمامی عقل‌ها و دل‌ها به آن متمایل است و برآمده از اصل قرآنی جدال أحسن با مخالفان است. طرف‌های مناظره اگر دریابند که هدف از گفت‌وگو، شکست دادن و تحقیر کردن و به کارگیری هر روشی برای غلبه بر رقیب است قطعاً هیچ گردهمایی نتیجه‌بخشی به وجود نخواهد آمد و از دل آن حق و هدایت پدیدار نمی‌شود.

یکی از نگرانی‌های عمده در مسیر احیای مناظرات رضوی سردرگمی در چگونگی جمع میان دفاع از مذهب حق و رعایت حقوق و منزلت پیروان دیگر ادیان و مذاهب است؛ چرا که آنان نیز پندار خود را بر حق دانسته و خواستار فرصت‌های برابر هستند. در این زمینه امام رضا(ع) علاوه بر آزادی و عدالت و انصاف، مدارا و نرمی و رأفت در گفت‌وگوها را شرطی مهم در تأثیرگذاری می‌دانند که زمینه حفظ حقوق متقابل را فراهم می‌آورد. در حدیث نبوی آمده است: «أعقل الناس أشدهم مداراةً للناس؛ عاقل‌ترین مردم کسی است که با مردمان بیشتر مدارا کند و نرمش نشان دهد». بیان حضرت رضا(ع) در مناظره با سلیمان مروزی از متکلمان بزرگ آن دوره در حالی که مأمون خلیفه عباسی به سخنی از او خندید، همچنان تا امروز در تاریخ طنین‌انداز است که فرمود: «إرفقوا بمتکلم خراسان ... با متکلم خراسان مدارا کنید ...» تا راه و آیین همزیستی و حق‌جویی را برای تمامی ادوار زندگی بشر روشن کند.

ان بین جبلی طوس قبضة قبضت من الجنة من دخلها کان امنا یوم القیامة من النار

میان دو [رشته] کوه طوس، خاکی است که از بهشت آورده شده است. هر که به آن خاک [برای زیارت] قدم گذارد، در روز قیامت از آتش دوزخ ایمن باشد.

فرهنگ و زیارت

آستان‌بوسی

آستان یا آستانه، به معنای درگاه و عَتَبه و ساحت است، جایی که برای ورود به خانه، یا قصر یا حرم، کفش‌ها را درمی‌آورند. به کفش‌کن عمارت هم آستانه گویند. به حرم‌های مطهر امامان و امامزادگان آستان گویند، چون عظمت و حرمت دارد و برای ورود به آن، باید شرط ادب به جا آورد مثل آستان قدس رضوی و آستانه حضرت معصومه(س).